

kwam hetzelfde gebeuren als een natuurlijk en onvermijdelijk gevolg van wat ik en mijn geestverwanten reeds jaren hadden voorspeld.

Alle tekenen hadden er voor ons reeds sinds jaren op gewezen. Reeds in 1911 had Europa, ja de wereld tijdens de Marocco-crisis aan de rand van een oorlog gestaan. De rivaliteit tussen de twee grote coalities, waarin het toenmalige Europa gesplitst was geraakt, het Drievoudig verbond van Duitsland, de Donaumonarchie en Italië – waarbij het laatste land eigenlijk slechts een onwillige deelgenoot was – en de zogen. Verstandhouding van Engeland met het bondgenootschap van Frankrijk-Rusland, die rivaliteit deed zich voortdurend in de gehele wereldpolitiek gevoelen en nam niet af ondanks schijnbare toenaderingspogingen. Vooral de Duits-Engelse wedstrijd op maritiem gebied was een factor, die de verhoudingen beheerste en verscherpte. De Oosterse kwestie – de toekomst van het nog altijd onmetelijke Ottomaanse Rijk, dat van de Perzische golf reikte tot diep in Europa – wel verre van opgelost te zijn, werd steeds gevaarlijker naarmate dat Turkse Rijk zelf revolutionaire veranderingen onderging. De Balkanoorlogen, volgend op de rooftocht van het Italiaanse Imperialisme in 1911, sproten er uit voort. De Europese diplomatie was nog in staat die oorlogen te localiseren, maar de grote rivaliteit van de oudere Imperialismen en het jongere Duitsland bleef bestaan. En al die jaren vòòr de zomer van 1914 had ik èn in het weekblad *De Tribune* èn in het maandschrift *De Nieuwe Tijd* daar mijn voornaamste aandacht aan gewijd.

Toen kwam de verwachte oorlog opzetten en daarmee voor mij een nieuwe taak en werkkring in Rotterdam mede.

De incubatiejaren van de grote oorlog – de jaren van circa 1909, toen de Donaumonarchie Bosnië annexeerde en daardoor het gevaar van een wereldbotsing nog meer duidelijk werd – tot 1914 werden echter nog gekenmerkt door een ander verschijnsel dan deze internationale spanningen en de toeneming der oorlogstoerusting.

Ze werden ook gekenmerkt door toenemende onrust in de grote Europese staten. De grote beweging van het Russische proletariaat, de nog jonge Russische arbeidersklasse, die in 1905 het Tsarisme enige tijd verlamde en Rusland na de nederlaag in de oorlog met Japan zelfs een poos lang als militaire grote mogend-